

Zeytinburnu Kentsel Mekânında Soydaş Diasporasının Örgütlenmesi ¹

Yasemin Çakırer Özservet *

Özet

Diyasporik gruplar aynı anda iki ülkeyi eş zamanlı yaşayan, kendi çıkış ülkelerine yönelik ekonomik, sosyal, politik çeşitli ağlara sahip olan ve bu ağlar içerisinde oldukça hareketli olan göçmen gruplarıdır. Diaspora sözcüğü daha çok, yerinden edilmiş ve ulusötesi yaşamlara sahip göçmen gruplarını tanımlasa da, gönüllü olarak yerinden olan göçmenler de kendi içlerine kapanık yaşamları ve sosyal ağlarıyla diasporaya dahil olabilmektedir. Günümüzde bu anlamda diaspora genişletilmiş, içerdiği gruplar oldukça çeşitlenmiş durumdadır. Bu çalışmada, İstanbul ili Zeytinburnu ilçesinde yurtdışından gelen ve (Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Afganistan ve Doğu Türkistan'dan gelen) Türk kökenli olan göçmenlerin yani soydaş diasporasının mekanda örgütlenmelerine değinilmektedir. Kendi içlerinde gruplaşmaları ve mekânda çeşitli şekillerde gerçekleşen örgütlenme biçimlerinden bahsedilmektedir. Araştırmada diaspora kavramına mekânsal ve örgütsel açıdan bakılmaktadır. Zeytinburnu soydaş göçünün mekânsal olarak en çok yoğunlaştığı bölgelerden biridir. Farklı coğrafyalardan gelen Türk kökenli göçmenler aynı mekanda birbirine değmeden ağlar ve bağlar kurmuş ve belirli sokak, mahalle ile tanımlanır hale gelmiştir. Zeytinburnu ilçesi, Türk kökenli diaspora için İstanbul'da hatta Türkiye'de önemli bir merkez konumundadır.

Anahtar Kelimeler: Soydaş Diasporası, Türk Kökenli Göçmenler, İstanbul, Zeytinburnu

The Organization of the Consanguineous Diaspora in the Urban Spaces of Zeytinburnu

Abstract

Diasporic groups are immigrant groups who experience two countries simultaneously. They maintain their ties with the economic, social and political networks of the country they come from, as well as being very dynamic within those networks. Although the word 'diaspora' means immigrant groups who have been displaced and made to live transnationally, immigrant groups who have displaced themselves voluntarily also live among themselves and belong to the diaspora with their social networks. Therefore, today, the

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yerel Yönetimler Bölümü, İstanbul/Türkiye, yasemin.cakirer@marmara.edu.tr

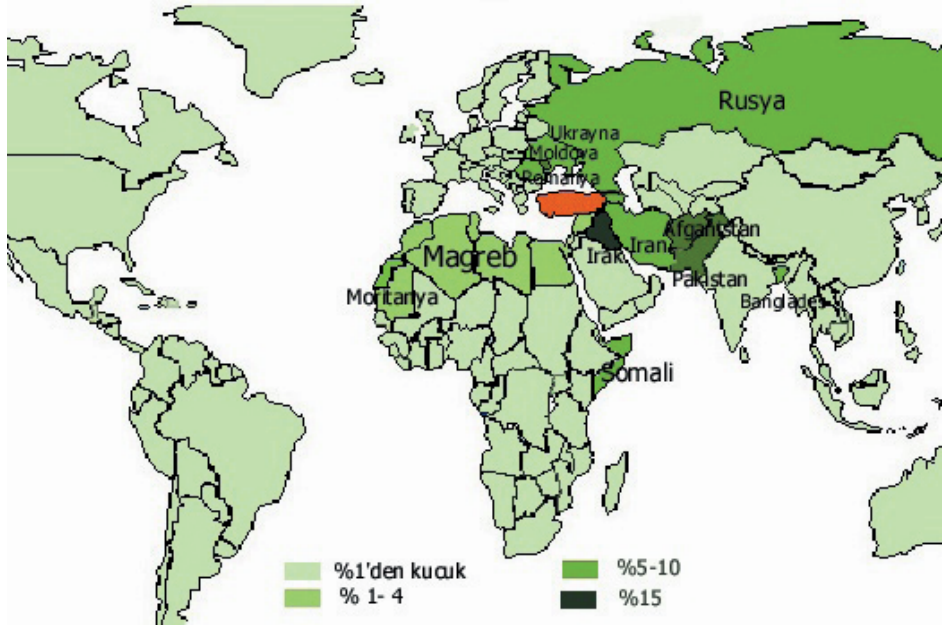
1 Çalışma 2. Dünya Türk Forumu'nda kısa bir sunumu yapılmış ve metin olarak yayınlanmamış bir çalışmadır.

meaning of diaspora implies a larger extent in terms of the groups it consists of. This study talks about the locational organizations of the Turkish descendant immigrants (who came from Bulgaria, Greece, Macedonia, Afghanistan and East Turkestan, namely the consanguineous diaspora, in Zeytinburnu district of Istanbul. The study touches upon how they have formed groups among themselves and what kinds of organizational structures they have built in the location. In this study, the concept of diaspora has been looked into from a locational and organizational viewpoint. Zeytinburnu is one of the areas in which consanguineous migration is very dense in terms of location. Turkish descendant immigrants who came from different geographies have formed separate connections and networks and are now defined by their streets or neighbourhoods. Zeytinburnu district has become a central location for the Turkish descendant diaspora in Istanbul, in fact, in Turkey.

Keywords: Consanguineous Diaspora, Turkish descendant immigrants, Istanbul, Zeytinburnu

Giriş

Türkiye'ye yönelen göç denilince akla uzun zamandır karşılaşılan ve Çoğu Avrupa'ya yönelmiş transit geçişleri içeren yoğun yasadışı göç akımı gelmekteydi. Ancak, son dönemlerde Suriye'de yaşanan iç karışıklık nedeniyle oradan ülkeye yönelen yasadışı ve yasal göçmenler yeni dönem göç resmini oluşturmaktadır. Göç istatistikleri halen bütüncül ve göç akımının ilk başladığı andan itibaren sistematik şekilde tutulmamakta ve net veriler hala yeterince derlenmemektedir. Bu çalışmada İstanbul Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınan 2000-2007 yılları arasında ülkemize yönelen yasadışı göç verileri üzerinden değerlendirmeler yer almaktadır. Bu verilere göre, Afganistan, Pakistan ve Irak yasadışı göç çıkış noktasında başı çekmektedir. Bu çalışma konusunu ilgilendiren son dönem soydaş (Türk kökenli) göçünde ülkenin Güneydoğusu tarafından gelen göçmenler için, Afganistan ve Pakistan göç güzergâhında ara durak noktalarını (ayrıca bazen İran) ve bir kısmının da Afganistan çıkış noktasını oluşturmaktadır (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. 2000-2008 yılları arasında Türkiye'ye yönelen uluslar arası göçte başlıca ülkeler²

2 Uluslar arası göçe yönelik yapılmış çeşitli çalışmalardan doktora tezi kapsamında üretilmiş bir haritadır. Çakırer, Y., 2012, "İstanbul-Zeytinburnu'nda Ulusötesi Kentleşme Aktörleri Olarak Türk Kökenli Göçmenler", Yayınlanmamış Doktora tezi, İTÜ FBE.

Soydaş göçü, daha çok çeşitli dönemlerde iskân kanunlarıyla yasal olarak kabul edilmiş öncü göçmenlerden ve onların ardından gelen bireysel göçlerden oluşmaktadır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte “Türk soyundan olan ya da Türk kültürüne bağlı bulunan” ölçütü yani soydaş göçü Osmanlı döneminde yaşanan “dındaş” Müslüman göçünden farklı gelişmiştir³. Soydaş göçü diğer adıyla iskânlı göç olarak yasalarımızda tanımlanmaktadır. İkili ülke anlaşmalarıyla ya da Doğu Türkistanlı göçmenlerde olduğu gibi karşılıklı göçmen gruplarının liderleriyle anlaşarak ülkeye resmi göçmen kabulü yapılmıştır. İskânlı olarak kabul edilen göçmenler, ülkeye girer girmez T.C. vatandaşı yapılmış ve iskân etmek üzere de kendilerine ya ev, veya ev ve tarla birlikte, bazen hayvan v.b. geçim kaynağına yönelik destek de verilmiştir. Belirli bir süre içerisinde genellikle 5 ila 7 yıl arasında taksitlerle bu iskânın bedeli kendilerine ödettirilmiştir. Yine bu bedel ödeme dönemlerinde iskan edildikleri yeri terkedememe zorunluluğu da getirilmiştir. İlk iskânlı göçler, Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce, Balkan savaşları ve öncesinde Balkan ülkelerinde yaşayan Türklerin gelişile başlamıştır.

Diyaspora ve Zeytinburnu İlçesi’nde Yapılanması

Diyaspora kavramı genel olarak üç farklı şekilde ele alınmaktadır. Bunlar: Sosyal bir form olarak, bir biliş tarzı olarak ve kültürel üretim modu olarak ortaya konulmuştur.⁴ Sosyal bir form olarak diyaspora (kavramı yersizleşme, yabancılaşma, kurban edilmişlik ve kaybetme gibi) negatif anlamlar yüklü ve daha çok zorunluluk ifade eden bir içeriktedir ve en çok Yahudi diasporası için kullanılmaktadır. Bir biliş tarzı olarak diyaspora ise, daha çok ulusötesi topluluklarda görülen olgudur. Çoklu yerellerin farkındalığı diyaspora oluşumunu destekleyen bir unsurdur. Aynı anda hem burada hem çıkış ülkesinde olma, bunu hissetmeden söz edilmektedir. Göçmenlerin inşa ettikleri her türlü kültürel stiller ve kimliklerin akışkanlığı da ise kültürel üretim modu olarak diyasporalarını göstermektedir.

Zeytinburnu’nun kimliğinin oluşmasındaki en önemli karar, Osmanlı döneminde deri tabakhanelerinin, denize kıyısı olan Kazlıçeşme mevkiine yerleştirilmesidir. Ayrıca, Cumhuriyet döneminde ilk dokuma fabrikasının da Zeytinburnu’nda kurulması ilçenin sanayi karakterini kuvvetlendirirken, 1940’lı yıllarla birlikte sanayide çalışan işçilerin konut gereksinmelerini kendi yöntemleriyle yani gecekondu tipi yerleşim alanlarıyla karşılaması da bölgenin sanayi ve gece-

-
- 3 Yugoslavya ve Makedonya topraklarından göçü ele alan çalışmasında Halim Çavuşoğlu Osmanlı dönemi göçlerini Müslüman asıla göre çok geniş yelpazeli görürken, Cumhuriyet sonrası göçü Etnik köken olarak Türk kökenli göçü açısından farklı değerlendirildiğini söylemektedir. H.Çavuşoğlu, ‘Yugoslavya-Makedonya’ Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri’, *Bilig*, 2007, Sayı 41, s.123-154.
- 4 S.Vertovec., “Three meanings of diaspora exemplified among South Asian religions”, *Forum: Diaspora*, 1997, 6(3), pp.277-299.

konu ile anılmasını sağlamıştır.⁵

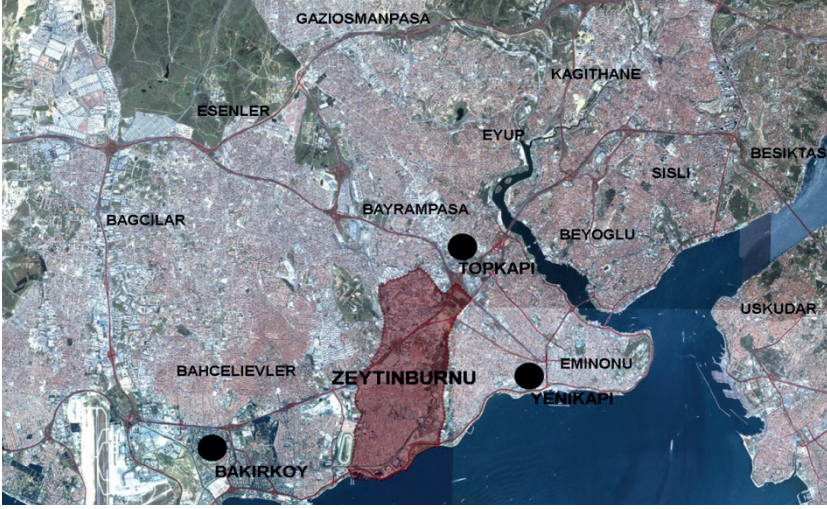
Zeytinburnu ilçesi, ilk olarak 1940-50 arasında iç göçmeni bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Türkiye'nin birçok yerinden ilçe sanayisinde çalışmak üzere kırsaldan gelen göçmenler gecekondulu oluşumuyla bölgenin ilk şekillenmesini sağlamışlardır. Daha sonra 1951-52 yıllarında Doğu Türkistan bölgesinden gelen Türk kökenli göçmenler, Pakistan üzerinden resmi kanallarla davet edilmişlerdir.⁶ Önce İstanbul'da birkaç noktada misafirhanede kalmışlardır ve bir kısmı da Zeytinburnu sahilinde bir misafirhanede konaklamışlardır. Gelen bu göçmenler, 1-2 sene içerisinde ülkenin çeşitli illerine yerleşim için dağıtılsalar da, ilk olarak geldikleri ve sanayisini bildikleri yer olan bu bölgeye ilk fırsatta geri dönmüşlerdir. Doğu Türkistan'dan gelen ikinci büyük göç dalgası 1960'lı yıllardır. Bu grup da, iskânlı olarak kabul edildiklerinden hemen vatandaşlığa geçirilmiş ve yerleştikleri illerde yasal süre olan 7 yılı doldurur doldurmaz iç göçmen niteliğinde akrabalarının bulunduğu bu bölgeye, yani Zeytinburnu'na gelerek bölge sanayisinin gelişmesini sağlamışlardır. Bu dönem gelen göçmenler daha çok, Kazak ve Uygur asıllı Doğu Türkistanlı göçmenlerdir. Gecekondulu oluşumu ve bölgedeki mevcut sanayi sektörünün gelişimine de hem yurtdışından gelen hem de diğer iç göçmenlerin katkıları büyüktür.

Afgan Türkleri, eski SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'a yaptığı müdahale sırasında yaşanan iç karışıklıklardan etkilenerek, hedef ülke olan Türkiye'ye ya direkt ya da İran ve Pakistan üzerinden belirli bir süre sonunda gelmektedirler.⁷ Afganistan'dan gelen bu grup öncü grup olarak anılsa da, daha önce bireysel yollarla gelen ve/veya burada eğitim gören Afgan Türkleri de öncü göçmen olarak rol oynamışlardır. 1990 sonrası dönemde çeşitli şekillerde bölgeye gelip bir dönem yasadışı yaşayan sonra zamanla durumunu yasalılaştıran pek çok göçmen olmuştur, hâlen de göç akımı devam etmektedir. Mevcut yasal göçmenlerin yardımıyla kalış süreçlerini yasalılaştırabilmektedirler. Bugün yasallaşma süreci daha uzun sürse de, geçmişte tanıdıklarıyla aynı hanede kendini göstererek kolaylıkla yasallaşanlar olmuştur.

5 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2005 yılında Zeytinburnu özelinde bir rapor yayınlamıştır. Bu rapora göre Zeytinburnu İlçesi, sanayiye yönelik işgücünün gecekondulu yapmak yoluyla mekanı gelişen bir ilçedir. Zeytinburnu Stratejik Eylem Planı Raporu, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü, 2005, İstanbul.

6 Göçmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden, göçmen derneklerinin çeşitli yayınlarından ve Zeytinburnu özelinde çekilen belgesel filmlerden ortak edinilmiştir.

7 A. Bentzin, "Türk, Türkistan ve Özbek Kimlikleri Arasında: İstanbul'daki Özbek Göçmenler", *Türkiye'ye Uluslararası Göç*, Barbara Push ve Tomas Wilkoszewski (eds.) içinde, (çev. Mutlu Çomak-Özbatır), Kitap yayınevi, 2010, s. 281-296.

Şekil 2. Zeytinburnu ilçesinin İstanbul kenti içerisindeki konumu

Türkiye’de 1990 yılında Afganistan’dan gelen göçmen sayısının 7.000’e ulaştığı düşünülmektedir.⁸ Bugün 20.000 ile 175.000 kişi arasında değişen bir sayıda Afganistan Türkü (büyük bir kısmı Özbek kökenli) yaşadığı görüşülen göçmenlerce ifade edilmektedir. Bunların içerisinde 50.000 rakamı gerçek rakama daha uygun gibidir. Türkiye’ye gelmeden önce pek çoğu bir müddet Pakistan’da kalmıştır. 1982 yılında Türkiye’de bir yasa ile Pakistan’da mülteciler kampında kalan bir grup Afgan Türkünün (yaklaşık 4.350 kişilik) ülkeye kabulü söz konusu olmuştur.⁹ Şu an İstanbul’da tahminen beşbin kadar Afganistan’dan gelen göçmen bulunmaktadır.

Bölgede Bulgaristan, Makedonya ve Yunanistan’dan nüfus mübadelesi dönemlerinde gelip dönmeyen ya da 1960-70 yılları arası aile birleşimi ya da çeşitli nedenlerle serbest göçmen olarak gelen Türk kökenli göçmenler de büyük oranda bulunmaktadır. 1962’de Prof. W.M. Charles Hart (1969) tarafından yürütülen Zeytinburnu alan araştırmasında nüfusun % 51,8’inin yurtdışı doğumlulardan, % 48,2’sinin ise yurtiçi doğumlulardan olduğu belirtilmektedir.¹⁰ Araştırmada Yurtdışından göç edenler arasında Yugoslavya ve Bulgaristan’dan

8 E. Franz, *Population Policy in Turkey, Family Planning and Migration between 1960 and 1992*, Hamburg, Deutsches Orient-Institut, 1994.

9 Bentzin, A., “Türk, Türkistan ve Özbek Kimlikleri Arasında: İstanbul’daki Özbek Göçmenler”, *Türkiye’ye Uluslararası Göç*, Barbara Push ve Tomas Wilkoszewski (eds.) içinde, (çev. Mutlu Çomak-Özbatır), Kitap yayınevi, 2010, s. 281-296.

10 W.M. C.Hart, *Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası (ITO) yayınları, 1969.

gelenlerin en yüksek oranda olduğu da belirtilmektedir. Bölgedeki göçmenlerin sosyal ağlarının çok gelişmiş olduğu ve dil ortaklığı ve daha önceden gelip vatandaşlığa geçmiş soydaşların bulunması gibi nedenlerden dolayı burada kendilerini vatanlarında gibi hissettikleri görülmüştür. Bölgede, iş, konut ve sosyal ortam bulmada çok zorluk çekmemektedirler. Ayrıca, göçmenler yasadışı oldukları dönemde bile eğitim ve sağlık konularında var olan ağlar üzerinden hizmet alabilmektedirler. Çoğu anavatan olarak Türkiye'yi görmektedir. İlk gelen ve yasal sıkıntıları olmayan göçmen grubu diğerlerine, yeni gelenlere maddi, sosyal destekler sağlamaktadırlar. Daha çok kendi kökenlerine yönelik yardım yapsalar da, bölgede Türk kökenli göçmenlere her türlü sosyal, ekonomik destek sağlanmaktadır. 1990 sonrası Afganistan'dan Türk kökenli olmayan Afgan asıllı göçmenler de transit göç amacıyla bölgeyi İlk gelen ve yasal sıkıntıları olmayan göçmen grubu diğerlerine, yeni gelenlere maddi, sosyal destekler sağlamaktadırlar. Daha çok kendi kökenlerine yönelik yardım yapsalar da, bölgede Türk kökenli göçmenlere her türlü sosyal, ekonomik destek sağlanmaktadır. kısa süreli kullanmışlardır. Son birkaç senedir emniyet güçlerinin yoğun takibi nedeniyle sayıları azalsa da, var olan deri ve tekstil atölyelerinde kaçak göçmenler barındırılmaktadır. Bu göçmenler ülkede uzun süreli kalmak isteseler de, bu bölgede çok barınmamaktadırlar.¹¹

Tablo 1. Zeytinburnu İlçesi'nde Mahallelere Göre Yabancı Ülke Doğumlu Nüfus

Mahalle Adı	Nüfus ¹²	Yabancı Nüfus ¹³	Anket yapılan nüfus ¹⁴	Yabancı nüfus
Beştelsiz	24.431	1.106	24.662	1.037
Çırpıcı	25.276	2.212	22.515	4.377
Gökalp	17.834	1.213	13.440	859
Nuripaşa	22.106	1.828	14.510	1.266

11 Y. Çakırer, İstanbul-Zeytinburnu'nda Ulusötesi Kentleşme Aktörleri Olarak Türk Kökenli Göçmenler, Yayınlanmamış Doktora tezi, İTÜ FBE, 2012.

12 "Türkiye İstatistik Kurumunun 2000 yılı Nüfus sayımı Göç verilerine göre Zeytinburnu İlçesindeki Yurtdışı doğumluların sayısı", Ankara 2000 yılı *Genel Nüfus Sayımı Sonuçları Göç Verileri*, TÜİK, 2000,

13 Detaylı TÜİK verilerinden 2004 yılına ait değerlendirmeleri içermektedir. S. Murat , H. Y. Ersöz, Zeytinburnu'nun Sosyo-ekonomik ve Siyasal Yapısı, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2005.

14 Zeytinburnu Belediyesi 2005 yılında özel bir araştırma şirketine %90'lara varan örneklem oranıyla oldukça detaylı bir sosyal doku analizi yaptırmıştır. Ancak ne yazık ki, bu verileri yayınlamamış ve ham veri olarak elde edilen bu verilerden yurtdışı doğumlular ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve bu veriler bu çalışmanın da mahalle düzeyinde yabancı ülke doğumlularını ortaya çıkaran en güvenilir verisini oluşturmuştur.

Seyitnizam	21.536	829	14.878	781
Sümer	30.341	1.717	19.717	1.040
Telsiz	32.472	1.251	25.125	1.092
Veliefendi	24.578	1.747	23.278	2.926
Yenidoğan	8.863	850	7.135	764
Yeşiltepe	18.908	1.807	12.688	1.101
ZEYTİNBURNU	247.669	15.461	177.948	15.243

Yabancı ülkelerde doğanların toplam nüfusa oranı, ilçe genelinde % 6,2'dir. Ancak, 1960'lı yıllarda çeşitli ülkelerden göçle gelen Türk kökenli göçmenlerin ikinci nesilleri Türkiye doğumlu oldukları için yüzdeye katılamamaktadırlar. Çünkü göç ettikleri dönemde ülkenin çeşitli yerlerindeki illere yerleştirilmişlerdir ve oradan Zeytinburnu'na geldiklerinde doğdukları yeri o iller olarak göstermeleri de söz konusudur. İlçede dolaşırken kaba gözlemlerle bile gerçekte ilçe bütününde yabancı ülke doğumluların sayısının bundan epey yüksek olduğu fark edilebilir.

Tablo 2. Zeytinburnu Sosyal Doku Araştırmasından Yabancı Ülke doğumlu Göçmen Nüfusun Mahalle ve Ülkelere Göre Değerlendirilmesi

Mahalle Adı	Yabancı Nüfus	Bulgaristan	Yunanistan	Makedonya	Doğu Türkistan	Afganistan	Diğer
Beştelsiz	1.037	246	243	527	-	1	30
Çırpıcı	4.377	299	45	3.852	-	11	170
Gökalp	859	254	52	152	36	233	132
Nuripaşa	1.266	175	75	44	168	650	154
Seyitnizam	781	155	26	507	-	5	88
Sümer	1.040	316	384	42	20	136	142
Telsiz	1.092	144	428	416	-	-	104
Veliefendi	2.926	540	52	2.154	-	50	130
Yenidoğan	764	108	34	60	186	242	134
Yeşiltepe	1.101	146	25	119	23	699	89
ZEYTİNBURNU	15.243	2.383	1.364	7.873	433	2.027	1.173

Sosyal Doku anketi yapılan nüfusun (yani anketle ulaşılan nüfus) mevcut nüfusa oranı genel olarak % 75 ile % 95 arasındadır. Oran olarak oldukça yüksek bir örneklem oranına ulaşılmış olması gereği, bu anket verileri yaklaşık 10 yıl öncesine ait olsa da bölgedeki Türk kökenli diasporayı görmek açısından oldukça sağlıklı görünmektedir. Buna göre bölge halen büyük oranda Balkan ve Rumeli göçmenlerine ev sahipliği yapmaktadır. Doğu Türkistanlı göçmen-

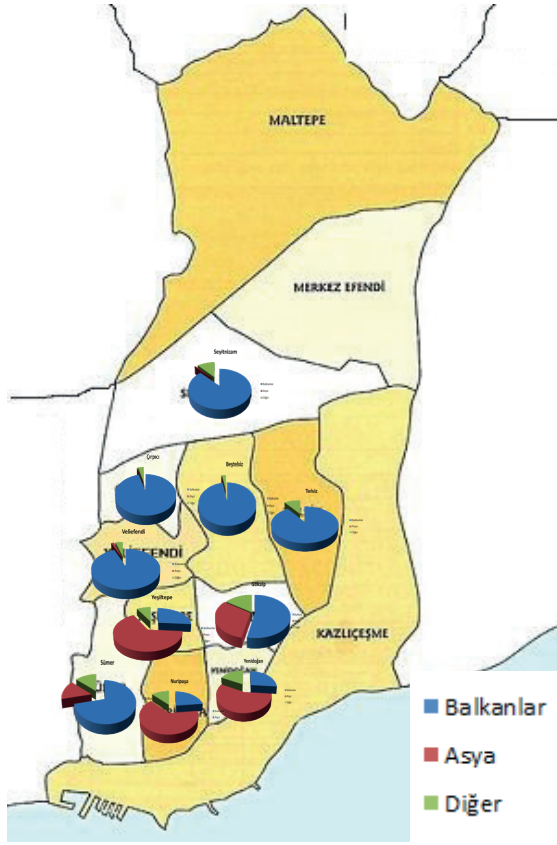
lerin ankette sayıca az olmasının nedeni, çoğunun Zeytinburnu'na iskânlı göçle yerleştikleri illerden gelmiş olmaları ve ankette yeralan "Nereden geldiniz?" sorusuna geldikleri illerden bahsetmeleridir. Anket sorularını cevaplayanların isimlerinden ve bildikleri yabancı dilden bu eksik bilgi derlenebilmektedir. Afganistan'dan gelen Türk kökenlilerin sayısının da buradakinden oldukça fazla olduğu alan çalışması sırasında kaba gözlemlerle bile görülmektedir. Afganistan'dan gelenlerin yasal durumları genellikle sıkıntılıdır ve bu nedenle de kapıya gelen sosyal doku araştırmacısı anketörden çekindiklerinden kapıyı açmamışlardır. Bunu anketörlerle konuştuğumuzda kendileri ifade etmiştir.

Türk kökenli (soydaş) diyasporasının örgütlenmesi ve Mekânsal ölçek

Göçmenlerin mekândaki aktivitelerini okumak bize mekândaki sosyal, ekonomik, politik yapılanmayı gösterir. Yapılan çalışmalarda görülmüştür ki, yasadışı, düzensiz göçmenlerin ağırlıkta olduğu kentsel bölgelerde, göçmenlerin mekânla etkileşimleri oldukça sınırlıdır ve göçmenler mekânda sürekli yer değiştirdiklerinden mekânsal izlerinin yakalanması da zordur. Ancak, yerleşik göçmenlerin mekânda izleri gözlemlenebilir. Zeytinburnu bölgesinde de göçmenler büyük oranda yasal ve yerleşik olduklarından, onların mekândaki yapılanmalarını okumak mümkün olmuştur. Diaspora oluşumu için de belirli bir mekânsal yoğunlaşmanın varlığı önemlidir.

Bölgedeki Türk kökenli göçmenlerin kendi aralarında güçlü ekonomik ve sosyal ağları ve bağlantıları bulunmaktadır. Ayrıca göçmenler kendi içlerinde çıkış ülkelerine göre Doğu Türkistan'dan (Çin hâkimiyeti altındaki Şincan Özerk bölgesi) ve Afganistan'dan gelen Türk kökenli göçmenler şeklinde iki ana gruba ayrılmış durumdadır. Bu iki grup, Zeytinburnu'nda birbirleriyle çok az ilişkide ama kendi grupları içinde oldukça kenetlenmiş, çoklu yerel oluşumlar ve alanlar inşa etmeye devam etmektedirler.

Bölgede, göçmen grupları çıkış ülkelerine göre ayrılaşma dışında kökeni Türk ama alt etnik kökeni (Kazak, Özbek, Uygur, Türkmen, Tacik gibi) olanların birbirinden kısmen ya da tamamen farklı sosyal ağlar yoluyla ayrıştıkları görülmüştür. Doğu Türkistan'dan gelen grup ağırlıkla Doğu Türkistan Kazak'ı ve Doğu Türkistan Uygur'u olmak üzere iki alt etnik yapı sergilemektedir. Afganistan göçmenleri de benzer şekilde Afganistan Özbek'i, Afganistan Türkmen'i, Afganistan Kazak'ı, Afganistan Tacik'i, Afganistan Farisi vb. diğer şekilde birçok alt etnik kökene ayrılmaktadırlar. Bölgede, göçmenlerin resmi örgütlenmeleri dernekleşme yoluyla olmaktadır.

Şekil 3. Zeytinburnu’nda mahallelere göre Türk kökenli göçmen nüfusu oranları, 2005

Türkiye’de toplam 433 adet uluslar arası göçmen ya da göçmenlerin memleketlerine yönelik faaliyet gösteren dernek mevcuttur. Derneklerden 212’si Balkan ülkelerine yönelik (Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Bosna, Kosova, Arnavutluk, Romanya ve Moldova), 121 adeti Rusya ve Kuzey Kafkasya, 34’ü Orta Asya ve diğer Asya (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Afganistan, Çin-Doğu Türkistan ve Pakistan), 33’ü Ukrayna (Kırım), 24’ü Azerbaycan, 15’i Irak, 13’ü Gürcistan, 5’i Kıbrıs ve 3’ü de Suriye’ye yönelik faaliyet yapan derneklerdir. İllere göre bu derneklerin dağılımına baktığımızda, İstanbul’da 104 tane bu tarz dernek bulunmaktadır.¹⁵ Zeytinburnu bölgesinde toplam 140 dernek 11 vakıf niteliğinde yapılanma bulunmaktadır. Bunların içerisinde 20 tanesi uluslararası göçmenlere yönelik örgütlerdir.

15 S. Yusuf, “Türkiye’ye yönelik soydaş göçü ve sonuçları”, *Uluslararası Göç Sempozyumu, 8-11 Aralık 2005*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi, 2006, s.112-118

Kazak, Özbek, Uygur Türklerinin kendilerine ait birden çok dernekleri vardır. Yeni gelen göçmenler bu dernekler yoluyla sosyal hayatlarında destek bulabilmektedirler. Örgütlenme olarak Doğu Türkistan ve Afganistan Türklerinin daha aktif olduğu ve politik olarak diyaspora çabalarına daha çok rastlandığı dernek sayılarından bile okumak mümkündür. Dernekler; kimi zaman kültürel amaçlı, kimi zaman dinsel amaçlı ve kimi zaman da daha politik amaçlıdır. Dernekler büyük oranda erkeklere hitap etse de bazılarının kadınlara yönelik çeşitli organizasyonları bulunmaktadır. Yaz aylarında piknikler, haftalık dini sohbetler, çocuklara yönelik etkinlik düzenleme, düğün vb. etkinlikler yapmak üzere dernek mekânını kullandırmak gibi.

Tablo 3. Zeytinburnu'nda mahallelere göre göçmen dernekleri sayısı

Mahalle Adı	Yabancı Nüfus (2000)	Nüfusu en çok olan göçmen grubu	Trakya-Balkan	Doğu Türkistan-Afganistan
Beştelsiz	1.106	Makedonya	3	-
Çırpıcı	2.212	Makedonya	-	-
Gökalp	1.213	Bulgaristan	-	2
Nuripaşa	1.828	Afganistan	-	7
Seyitnizam	829	Makedonya	2	-
Sümer	1.717	Yunanistan	-	-
Telsiz	1.251	Yunanistan	1	-
Veliefendi	1.747	Makedonya	2	-
Yenidoğan	850	Afganistan	-	2
Yeşiltepe	1.807	Afganistan	-	1
ZEYTİNBURNU	15.461	Makedonya	8	12

Kaynak: Zeytinburnu Belediyesi Sosyal İşler Müdürlüğü, 2012

Türk kökenli göçmenlerin neredeyse hepsi İslam dinine mensuptur ve özellikle orta yaşlı kesim dinine bağlı bir yaşam sürmektedir. Bölgede bulunan camiler de farklı göçmen gruplarına göre kullanılmaktadır. Özellikle yaşlı kesimin diğer göçmenlerle bir araya gelme mekânı camilerdir. Camilerin mahalledeki göçmen türüne göre de cemaati vardır. Mesela, Özbeklerin yoğunlukla yaşadığı yerdeki caminin adı halk dilinde Özbek camine dönüşmüş durumdadır. Doğu Türkistan Kazaklarının kendi maddi olanaklarıyla inşa ettikleri Emine İnanc cami de Kazak Camisi olarak geçmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Zeytinburnu bölgesinin kendine özgü bir diğer özelliği de, içerisinde her çeşit göçmeni değil, belirli tür göçmenleri özellikle kökeni Türk olan göçmenleri barındırmasıdır. Türk kökenli olmayan göçmenlerin bu bölgede sosyal ağlar bakımından tutunmasının epey güç olduğu, yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bölgeye, Türk kökenli olmayan ama çıkış ülkesi aynı olan göçmenler bile geldiklerinde var olan sosyal ağlara dâhil olamadıklarından, oldukça az bir süre burada kalabilmekte ve başka bir yere transit geçiş yapmak durumunda kalmaktadır.

Elbette ki, belirli bir bölgede ya da kentte yapılan araştırmaların bulguları ya o kente dair öznel sonuçlar verir ya da o göçmen gruba ya da gruplarına yönelik değerlendirilebilir. Çünkü yapılan çalışma ölçeği itibarıyla sadece o gruba veya o yöreye özgüdür. Ancak, Zeytinburnu özelinde yapılan bu araştırma ve sonuçları, diaspora ve Türk kökenliler üzerine yapılacak diğer çalışmalara da mekânsal boyutu hatırlatmak üzere ve mekânda diaspora izlerini okumak açısından referans olabilir.

Zeytinburnu'nda da göçmenlerin memleket temelli dernek oluşumlarının kendi memleketlerinden destek görmeden ve hatta Türkiye devletinden de destek görmeden yine de ulusötesi etkinliklerle çoklu yerel sosyal alanlar oluşturduklarını görmekteyiz. Doğu Türkistan'a yönelik faaliyetlerde bulunan dernekler, sık aralıklarla sürekli sempozyum ve seminerler düzenlemektedir. Doğu Türkistan'a özgürlük amacıyla eylem ve protestolar, gösteri yürüyüşleri yapılmakta ve uluslararası anlamda diğer Doğu Türkistan dernekleriyle de sürekli irtibat halinde olmaktadır. Yaz dönemlerinde özellikle yurtdışından yoğun insan trafiği yaşanmaktadır.

Çalışmada bahsedilen dernekler sadece Türkiye'deki Türk soydaş diasporasını oluşturmamakta aynı zamanda dünya üzerindeki Türk diasporasına da hizmet etmektedirler. Çünkü burada kurulu derneklerin bir kısmı uluslararası bağlantılara sahiptir ve dernek üyelerinin çoğu da uluslararası ağlar yardımıyla bölgeyi ulus ötesi bir zemine taşımaktadır. Özellikle Doğu Türkistan diasporası Zeytinburnu merkezli ancak bir ucu Avrupa bir ucu Amerika'ya uzanan bir nitelik arz etmektedir. Zeytinburnu özelinde yapılan bu araştırma ve sonuçları, diaspora ve Türk kökenliler üzerine yapılacak diğer çalışmalara mekânsal boyutu hatırlatmak ve mekânda diaspora izlerini okumak açısından referans olacaktır.

Kaynakça

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçları Göç Verileri, Ankara, TÜİK, 2000.

Bentzin, A., “Türk, Türkistan ve Özbek Kimlikleri Arasında: İstanbul’daki Özbek Göçmenler”, *Türkiye’ye Uluslararası Göç*, Barbara Push ve Tomas Wilkoszewski (eds.) içinde, (çev. Mutlu Çomak-Özbatır), Kitap yayınevi, 2010.

Çakırer, Y., İstanbul-Zeytinburnu’nda Ulusötesi Kentleşme Aktörleri Olarak Türk Kökenli Göçmenler, Yayımlanmamış Doktora tezi, İTÜ FBE, 2012.

Çavuşoğlu, H., “ ‘Yugoslavya-Makedonya’ Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri”, *Bilig*, 2007, Sayı 41.

Franz, E., *Population Policy in Turkey, Family Planning and Migration between 1960 and 1992*, Hamburg, Deutsches Orient-Institut, 1994.

Hart, W.M. C., *Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası (İTO) yayınları, 1969.

Murat, S., Ersöz, H. Y., *Zeytinburnu’nun Sosyo-ekonomik ve Siyasal Yapısı*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2005.

Vertovec, S., “Three meanings of diaspora exemplified among South Asian religions”, *Forum: Diaspora*, 1997, 6(3).

Yusuf, S., “Türkiye’ye yönelik soydaş göçü ve sonuçları”, *Uluslararası Göç Sempozyumu, 8-11 Aralık 2005*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi, 2006.

Zeytinburnu Belediyesi, Yayımlanmamış Sosyal Doku Analizi Verileri, 2005.

Zeytinburnu Belediyesi Sosyal İşler Müdürlüğü derneklerle ilgili veriler, 2012. (Göçmen dernekleri ve göçmenlerle görüşme notları.)

Zeytinburnu Stratejik Eylem Planı Raporu, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü, 2005.

